

Rozdział 23

Marta Maciejasz

EDUKACJA FINANSOWA DZIECI WE WSPÓŁCZESNEJ LITERATURZE POPULARNEJ

Wstęp

Edukacja finansowa dzieci już od najwcześniejszych etapów ich rozwoju jest postrzegana jako konieczna przez różne instytucje europejskie i polskie. Problematyka ta jest przedmiotem debat prowadzonych w Unii Europejskiej oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Jednym z zaleceń OECD jest to, by edukacja finansowa rozpoczynała się w szkołach i koncentrowała się na szczególnie istotnych aspektach finansów osobistych, takich jak podstawowe formy oszczędności, zadłużenie, ubezpieczenie, emerytury. Komisja Europejska w komunikacie z 18 grudnia 2007 roku sformułowała podstawowe zasady, które należy uwzględnić przy opracowywaniu skutecznych programów edukacji finansowej, z których jedna głosi, że programy edukacji ekonomicznej powinny obejmować ogólne narzędzia uświadamiające konieczność poszerzenia swojej wiedzy na tematy finansowe oraz zwiększenia umiejętności oceny ryzyka⁵⁹².

Edukacja finansowa dokonywana jest w różny sposób i przez różne podmioty. Ze względu na sposób prowadzenia edukacji można wyróżnić edukację formalną (usystematyzowaną) i nieformalną (nieusystematyzowaną). Ze względu na kategorię podmiotu realizującego proces edukacyjny można wyróżnić edukację instytucjonalizowaną (podmioty komercyjne vs. publiczne i *non-profit*) i niezinstytucjonalizowaną, realizowaną przez otoczenie (rodzina, znajomi, przyjaciele, *mass-media*). Edukacja może mieć też charakter uświadomiony i nieświadomiony⁵⁹³. W dalszej części opracowania stosowany będzie podział edukacji na formalną, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji szkolnej oraz nieformalną.

Edukacja formalna odbywa się w oparciu o istniejące dokumenty i opracowania, które w dość precyzyjny sposób określają jej zakres i metody. Edukacja nieformalna jest często realizowana spontanicznie i nie musi mieć charakteru ciągłego, wynikać z żadnych oficjalnych dokumentów. Do tego rodzaju edukacji zaliczyć

⁵⁹² Komunikat Komisji Europejskiej z dnia 18 grudnia 2007 r. w sprawie edukacji finansowej (COM(2007) 808 wersja ostateczna – nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym).

⁵⁹³ M. Cicharska, A. Kędzierska-Szczepaniak, M. Maciejasz-Świątkiewicz, *Edukacja finansowa. Moda czy konieczność*. Texter, Warszawa 2016.

można wydawnictwa komercyjne, popularne, w których wiedza ekonomiczno-finansowa przekazywana jest w sposób dostosowany do możliwości percepcyjnych dzieci i młodzieży. U dzieci w wieku przedszkolnym następuje dynamiczny rozwój procesów poznawczych i emocjonalnych. Myślą one w jakościowo inny sposób niż w wieku poniemowlęcym. Bardziej rozwinięty jest też u nich stopień przetwarzania pojęć, większa zdolność rozumienia rzeczywistości i wglądu w jej nowe wymiary. Jednakże dziecięce poznanie w tym okresie napotyka jeszcze na liczne ograniczenia (m.in. w posługiwaniu się operacjami logicznymi). W wieku ok. 6 lat (wg teorii Piageta) rozpoczyna się stadium operacji konkretnych. Dzieci zaczynają rozumować w sposób systematyczny, usiłują rozwiązywać problemy w logiczny sposób (choć ich operacje muszą się opierać na konkretnych przedmiotach i wydarzeniach). Wzrasta też zdolność dzieci do grupowania przedmiotów pod względem określonego kryterium⁵⁹⁴. Możliwości poznawcze i emocjonalne dzieci zmieniają się dość dynamicznie. Można w związku z tym wyróżnić trzy etapy rozwoju dzieci, które implikują zakres i formy edukacji. Pierwszy etap dotyczy samego rozumienia potrzeby pieniądza i dotyczy najmłodszych dzieci (ok. 3–5 r.ż.). W tej fazie dziecko m.in. nie pojmuje jeszcze podzielności pieniądza (np. uważa, że za jeden „pieniądz” można otrzymać jeden przedmiot). Drugi etap dotyczy dzieci w wieku 6–12 lat, które są już w stanie wykonywać proste działania arytmetyczne i rozwiązywać problemy logiczne, a co za tym idzie posługiwać się pieniądzem w codziennych sytuacjach (zakupy, wyliczenie reszty). Nie rozumieją jednak kompleksowych zjawisk ekonomicznych, jak np. źródeł pochodzenia pieniądza czy kategorii zysku i zasady działania np. sklepu. W trzeciej fazie pojawia się już zdolność myślenia abstrakcyjnego, ale rozumienie zjawisk czysto finansowych pojawia się stopniowo⁵⁹⁵. Nawet dzieci nastoletnie nie koniecznie w tym samym czasie rozwijają umiejętność myślenia perspektywicznego, która jest konieczna m.in. dla oszczędzania długoterminowego.

1. Literatura dziecięca popularna o tematyce finansowej

Literatura popularna to dział twórczości literackiej obejmujący utwory adresowane do jak najszerszego kręgu odbiorców, cechujący się prostym językiem oraz uproszczonymi schematami fabularnymi, dostarczający rozrywki i silnych przeżyć emocjonalnych. Do cechy literatury popularnej należą również polaryzacja świata przedstawionego na dobry i zły oraz schematyzacja i stereotypizacja motywów⁵⁹⁶.

Na rynku polskim ukazuje się coraz więcej książek przedstawiających problematykę finansową w sposób przystępny dla dzieci i młodzieży. Każde z tych opracowań jest skierowane do trochę innej grupy odbiorców i ukazuje trochę inne

⁵⁹⁴ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2004.

⁵⁹⁵ G. Wąsowicz-Kiryło, *Psychologia finansowa*. Difin Warszawa 2008, s. 44.

⁵⁹⁶ *Słownik literatury popularnej*, red. Tadeusz Żabski, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław 1997.

spektrum zagadnień. Widoczna jest tutaj specyfika tych publikacji zbieżna z przedstawioną wcześniej definicją literatury popularnej. Pojawiają się zarówno wątki ekonomiczne, jak i finansowe. Zestawienie tych publikacji oraz zagadnień w nich poruszanych zostało przedstawione w tabeli 23.1.

Tabela 23.1. Przegląd literatury z zakresu edukacji finansowej dla dzieci i młodzieży dostępnej na rynku polskim

Lp	Tytuł	Autor	Tematyka z zakresu finansów	Grupa odbiorców
1	Basia i pieniądze ⁵⁹⁷	Stanecka Zofia	Pieniądz, banki, zachowania finansowe	3+
2	Zuzia dostaje kieszonkowe ⁵⁹⁸	Liane Schneider	Pieniądze, oszczędzanie	3+
3	Festyn ⁵⁹⁹	Marta Szyszko-Essex	Zarabianie, oszczędzanie	3+
4	Mona planuje ciasteczkowy biznes ⁶⁰⁰	Marta Szyszko-Essex	Zarabianie, oszczędzanie	3+
5	5 złotych ⁶⁰¹	Jae-hyuk Cha, Eun-young Choi	Pieniądze, kupowanie	3+
6	Mądre oszczędzanie ⁶⁰²	Justyna Waclawik	Oszczędzanie	3+
7	Czy muszę pracować czyli po co komu pieniądze? ⁶⁰³	Romek Pawlak	Pieniądz, zarabianie	7+
8	Jak powstaje bogactwo, i kiedy nie powstaje ⁶⁰⁴	Irwin Schiff	Inflacja	7+
9	Julek i dziura w budżecie ⁶⁰⁵	Wojciechowska Sylwia	Podaż, popyt, cena	7+
10	Rozmowy z użyciem głowy czyli ekonomia dla dzieci ⁶⁰⁶	Garbolińska Anna	Pieniądz, banki, giełda, podatki i budżet państwa, inflacja	7+

⁵⁹⁷ Z. Stanecka, *Basia i pieniądze*, Egmont Polska sp. z o.o., Warszawa 2011.

⁵⁹⁸ L. Schneider, *Zuzia dostaje kieszonkowe*, Media Rodzina, Poznań 2014.

⁵⁹⁹ M. Szyszko-Essex, *Festyn*, Wydawnictwo Mambuka, Warszawa 2013.

⁶⁰⁰ M. Szyszko-Essex, *Mona planuje ciasteczkowy biznes*, Wydawnictwo Mambuka, Warszawa 2013.

⁶⁰¹ J. Cha, E. Choi, *5 złotych*, Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2017.

⁶⁰² J. Waclawik, *Mądre oszczędzanie*, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2015.

⁶⁰³ R. Pawlak, *Czy muszę pracować czyli po co komu pieniądze?*, MacEdukacja 2017.

⁶⁰⁴ I. Schiff, *Jak powstaje bogactwo i kiedy nie powstaje*, Fundacja Instytut Carla Mengera, Warszawa 2020.

⁶⁰⁵ S. Wojciechowska, *Julek i dziura w budżecie*, Wydawnictwo Ef Ef, Gdańsk 2017.

⁶⁰⁶ A. Garbolińska, *Rozmowy z użyciem głowy czyli ekonomia dla dzieci*, Novae Res, Gdynia 2012.

Lp	Tytuł	Autor	Tematyka z zakresu finansów	Grupa odbiorców
11	Kot Biznesik ⁶⁰⁷	Błażyca Arkadiusz	Pieniądz, działalność gospodarcza	7+
12	Johnny Profit ⁶⁰⁸	Malgeri Michael	Przedsiębiorczość, innowacje	7+
13	Złoto Johnny'ego ⁶⁰⁹	Malgeri Michael	Przedsiębiorczość, innowacje, pieniądź	7+
14	Co się zdarzyło w manko. Detektywistyczna bajka ekonomiczna ⁶¹⁰	Czekierda Agnieszka	Pieniądz, dług publiczny, banki, zarabianie	7+
15	Smerf Finansista ⁶¹¹	Peyo	Pieniądz	7+
16	Elementarz biznesu ⁶¹²	Alex Wood	Pieniądz, bank, oszczędności, kredyty, odsetki, inflacja, inwestowanie, budżet	10+
17	Zaskórniaki i inne dziwadła z krainy portfela ⁶¹³	Kasdepke Grzegorz	Cena, giełda, piramida finansowa, procent, zysk, podatki, banki	10+
18	Pestka, drops, cukierek ⁶¹⁴	Kasdepke Grzegorz	Pieniądz, budżet	10+
19	Ekonomia. To, o czym dorośli Ci nie mówią ⁶¹⁵	Janiszewski Bogusław	Pieniądz, bank, podatki i budżet państwa, budżet domowy	10+
20	Kazimierzu, skąd ta forsa? ⁶¹⁶	Grażyna Bąkiewicz	Pieniądz	10+
21	Prosiaczek Fryderyk i dzieciocień ⁶¹⁷	Walter Brooks	Bank, przedsiębiorczość	10+

⁶⁰⁷ A. Błażyca, *Kot Biznesik*, Fundacja Instytut Carla Mengera, Warszawa 2019.

⁶⁰⁸ M. Malgeri, *Johnny Profit*, Fundacja Instytut Carla Mengera, Warszawa 2020.

⁶⁰⁹ M. Malgeri, *Złoto Johnny'ego*, Fundacja Instytut Carla Mengera, Warszawa 2020.

⁶¹⁰ A. Czekierda, *Co się wydarzyło w manko. Detektywistyczna bajka ekonomiczna*. NBP, Warszawa 2016.

⁶¹¹ Peyo, *Smerf Finansista*, Egmont, Warszawa 2017.

⁶¹² A. Wood, *Elementarz biznesu*, Oficyna Wydawnicza Matz, Szczecin 1993.

⁶¹³ G. Kasdepke, *Zaskórniaki i inne dziwadła z krainy portfela*, Narodowe Centrum Kultury i Zysk i S-ka, Poznań 2016.

⁶¹⁴ G. Kasdepke, *Pestka, drops, cukierek*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2015.

⁶¹⁵ B. Janiszewski, *Ekonomia. To, o czym dorośli Ci nie mówią*, Wydawnictwo Publicat, Poznań 2016.

⁶¹⁶ G. Bąkiewicz, *Kazimierzu, skąd ta forsa?* Nasza Księgarnia, Warszawa 2016.

⁶¹⁷ W. Brooks, *Prosiaczek Fryderyk i dzieciocień*, Wydawnictwo Jaguar, Warszawa 2013.

Lp	Tytuł	Autor	Tematyka z zakresu finansów	Grupa odbiorców
22	Finansowe wiersze. Twoje kroki pierwsze ⁶¹⁸	Agnieszka Błachnio	Całość	10+
23	Grosz do grosza czyli ekonomia wierszem ⁶¹⁹	Grzegorz Strzeboński, Patrycja Wojtkowiak-Skóra	Całość	10+
24	Ucieczka z wyścigu szczurów. Jak stać się bogatym dzieckiem, stosując rady bogatego ojca ⁶²⁰	Robert Kiyosaki	Zarządzanie finansami osobistymi	13+
25	Świat pieniądza ⁶²¹	Michalska Katarzyna (red.)	Pieniądz	13+
26	Moje pieniądze ⁶²²	Gerry Bailey, Felicia Law	Całość	13+
27	Pieniądze na stół ⁶²³	Hall Alvin	Pieniądz, budżet osobisty, podatki	13+
28	Pieniądze nie rosną na drzewach ⁶²⁴	Mason Paul	W całości	13+

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiony zestaw publikacji prawdopodobnie nie jest kompletny, ponieważ ukazują się one całkowicie niezależnie od siebie w bardzo różnych momentach. Również przypisanie kategorii wiekowych jest dokonane w sposób subiektywny, wynikający z analizy treści zawartych w poszczególnych książkach oraz sposobu ich prezentacji. Jednocześnie należy podkreślić, że niniejsze opracowanie nie ma charakteru ani reklamy, ani recenzji, nie chodzi tutaj również ani o promocję, ani o krytykę przedstawionych pozycji, a raczej o pokazanie różnorodności publikacji pod względem ich tematyki i formy. Wszystkim Autorom, którzy podjęli się stworzenia opracowań skierowanych do bardzo wymagającego odbiorcy, jakim są dzieci, a w szczególności dzieci młodsze, należą się wyrazy uznania. Stworzenie publikacji przystępnych dla ich możliwości percepcyjnych,

⁶¹⁸ A. Błachnio, *Finansowe wiersze. Twoje kroki pierwsze*, Totem, Inowrocław 2017.

⁶¹⁹ G. Strzeboński, P. Wojtkowiak-Skóra, *Grosz do grosza czyli ekonomia wierszem*, Wydawnictwo GREG.

⁶²⁰ R. Kiyosaki, *Ucieczka z wyścigu szczurów*, Instytut Praktycznej Edukacji, Osielesko 2005.

⁶²¹ A. Czepiel, M. Guzikowski, K. Krzanowska, P. Krzanowska, K. Michalska, D. Pawłowska, M. Tatała, *Świat pieniądza*, Fundacja Świat Pieniądza, Jasło 2013.

⁶²² G. Bailey, F. Law, *Moje pieniądze. Wszystko, co trzeba wiedzieć o sztuce zarabiania, wydawania i oszczędzania!* Wydawnictwo Jedność, Kielce 2009.

⁶²³ A. Hall, *Pieniądze na stół*, National Geographic Society, Warszawa 2012.

⁶²⁴ P. Mason, *Pieniądze nie rosną na drzewach*, Wydawnictwo Debit, Bielsko-Biała 2010.

atrakcyjnych wizualnie i poprawnych merytorycznie, ale nie banalizujących problematyki finansowej, jest niezmiernie trudne. Przedstawiona literatura, choć kierowana jest do dzieci, powinna być w pierwszej kolejności przedmiotem zainteresowania dorosłych, którzy bardzo często nie posiadają wiedzy w niej zawartej i przez to popełniają różne błędy natury finansowej. Lektura ta, choć miejscami zawiera pewne uproszczenia, jest niezmiernie ciekawa i kształcąca.

2. Analiza porównawcza publikacji skierowanych do najmłodszych dzieci

W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną publikacje skierowane do najmłodszych dzieci. Te pozycje książkowe mają kilka wyróżniających je cech. Po pierwsze, są bardzo barwne i opatrzone licznymi rysunkami. Ma to oczywiście przemówić do wyobraźni dziecka i zbudować pozytywny obraz opisywanego świata. Po drugie, przedstawione historie mają niezbyt skomplikowaną fabułę i zawsze kończą się dobrze. Takie podejście ma przede wszystkim na celu pokazanie, że świat finansów jest przyjemny i zawsze można znaleźć rozwiązanie pojawiających się w nim problemów. Po trzecie, książki napisane są dużą czcionką, aby dopiero uczące się czytać dzieci mogły to zrobić nawet samodzielnie. Wyjątkiem jest w tym przypadku książka „5 złotych”, w której nie ma tekstu, a całą historię można dopisać samemu.

Tematyka przedstawionych publikacji obraca się wokół pieniądza jako narzędzia wymiany („Festyn”, „Zuzia dostaje kieszonkowe”), ale również wokół tego, skąd się biorą pieniądze – że można je zarabiać („Festyn”), otrzymywać („Zuzia dostaje kieszonkowe”, „Mądre oszczędzanie”), albo można je znaleźć („5 złotych”). Posiadane pieniądze można wydać na bieżąco (lody, komiksy, gry, kino,...), albo można je zaoszczędzić, co wiąże się z pewnym wysiłkiem i wyrzeczeniami („Mądre oszczędzanie”). Pieniądze mają swoją siłę nabywczą i za określone kwoty można kupić produkty o określonej cenie („5 złotych”).

Rysunek 23.1. Strony tytułowe książek o tematyce finansowej skierowanych do najmłodszych dzieci.

Źródło: opracowanie własne.

Ważnym tematem, który stosunkowo rzadko przedstawiany jest w ramach edukacji formalnej, są emocje, jakie towarzyszą pieniądzwowi i posługiwaniu się nim („Basia i pieniądze”). Oswajanie z nimi dzieci może zapobiec frustracjom w dorosłym życiu.

Niezmiernie ważne jest również przekazywanie idei samodzielności i przedsiębiorczości, dzięki której dzieci od najmłodszych lat dowiadują się, że pieniądze można zarabiać oferując innym określone produkty czy usługi („Festyn”).

W literaturze dziecięcej przekaz jest formułowany dość prosto, ale przekonująco. Do kluczowych przesłań zawartych w opisywanych książkach można zaliczyć to, że ilość posiadanych pieniędzy jest ograniczona, co wiąże się z koniecznością dokonywania wyborów. Te wybory mogą odnosić się do tego, co kupić tu i teraz („Gdybym wydała pieniądze na samochody i lalkę, mogłoby mi nie starczyć na jedzenie”⁶²⁵), bądź do rezygnacji z konsumpcji bieżącej na rzecz przyszłej („-Czy pozwolicie mi kupić za nie wszystko, co zechcę? (...) – Ale będziesz musiała na niego zaoszczędzić”⁶²⁶). Ponadto, wskazują na powszechność i przydatność pieniędzy w codziennym życiu. Wiąże się w to z jednej strony z tym, że bardzo chętnie z nich korzystamy, a z drugiej z tym, że trudno się od tego korzystania powstrzymać („...pieniądze szybko się wydaje, a bardzo trudno zbiera”⁶²⁷, „nie możemy wydawać pieniędzy beżmyślnie”⁶²⁸). Wiąże się to również z koniecznością ich zarabiania („...dzieci mogą sprzedawać własne produkty, a za zarobione pieniądze spełniać swoje marzenia”⁶²⁹).

Książki te obalają również niektóre wyobrażenia dziecięce jak to, że pieniądze biorą się z bankomatu, a gratis to coś, co nic nie kosztuje („Basia i pieniądze”) i wskazują na ważność procesu zarządzania swoim budżetem (kupowanie według listy, odkładanie kieszonkowego do skarbonki, korzystanie z rachunku oszczędnościowego).

3. Podsumowanie. Wady i zalety nieformalnej edukacji finansowej

Jak wynika z przedstawionych w poprzednim rozdziale informacji, Autorzy literatury popularnej coraz częściej, podejmują się edukacji finansowej dzieci. Sam ten fakt należy ocenić bardzo pozytywnie i skonstatować, że edukacja ta jest bardzo potrzebna. Tym bardziej, że w obecnym kształcie systemu edukacji szkolnej, nadal nie przewiduje się odrębnego przedmiotu, w ramach którego dzieci mogłyby kształcić się finansowo. Dzieje się to w ramach innych przedmiotów, ale ma to bardzo wybiórczy charakter. Może też dlatego, że jak wynika z badań przeprowa-

⁶²⁵ Z. Stanecka, M. Oklejak, *Basia i pieniądze...*, op.cit., s. 7.

⁶²⁶ L. Schneider, A. Steinhauer, *Zuzia dostaje...*, op.cit.

⁶²⁷ J. Waclawik, *Mądre oszczędzanie...*, op.cit., s. 17.

⁶²⁸ Z. Stanecka, M. Oklejak, *Basia i pieniądze...*, op.cit., s. 9.

⁶²⁹ M. Szyszko-Essex, *Festyn...*, op.cit.

dzonych na polskim rynku, dzieci uważają, iż najważniejszym źródłem wiedzy są dla nich rodzice (19,1%), a następnie: Internet i media (13,4%), pozostali członkowie rodziny (5,4%), rodzeństwo (3,5%), przyjaciele (4,7%) i dopiero na samym końcu nauczyciele (4,6%)⁶³⁰. Brzmi to tak, jakby formalna edukacja zapewniana przez szkołę nie była wiele warta. W tym kontekście ogromnie ważne zdaje się być promowanie edukacji nieformalnej wśród rodziców. Blisko połowa z nich niestety oczekuje, że kształceniem finansowym ich dzieci będzie zajmować się szkoła⁶³¹.

Tym bardziej edukacja nieformalna, a w jej ramach szeroko i powszechnie dostępna literatura popularna, może stać się narzędziem dostarczania informacji i możliwości przygotowania dzieci do uczestnictwa w rynku finansowym. Ma ona kilka ważnych zalet, do których w pierwszej kolejności zaliczyć należy możliwość przekazania aktualnych i praktycznych informacji w sposób przystępny i językiem adekwatnym do możliwości poznawczych dzieci. Dodatkowym atutem przekazywania wiedzy drogą nieformalną jest to, iż dzięki różnego rodzaju publikacjom możliwe jest przekazanie informacji w interesujący, czasami zabawny, dostosowany do wieku sposób, dzięki czemu dzieci mogą uzyskać bogaty zestaw wyjaśnień. Taka edukacja, realizowana stopniowo, w sposób ciągły, niejako „przy okazji”, w formie zabawy i rozłożona w czasie pozwala na lepsze oswojenie się z materią i lepsze jej zrozumienie.

Należy jednak podkreślić, że przekazywanie wiedzy w takiej formie nie jest równoznaczne z przekazywaniem umiejętności i kształtowaniem odpowiedzialnych postaw wobec finansów. Wynika to stąd, iż świadomość finansowa, która opiera się na ukształtowanej postawie wobec finansów, nie składa się wyłącznie z wiedzy o finansach, ale musi uwzględniać również dwa pozostałe elementy, tj. rozumienie zjawisk finansowych oraz praktyczną umiejętność podejmowania racjonalnych decyzji finansowych. W procesie socjalizacji finansowej dziecko uczy się bowiem nie tylko pojęć i reguł finansowych (jest to element poznawczy postawy, wiedza i przekonania na temat obiektu), ale również tego, jak postępować w obszarze finansów (jest to element behawioralny postawy, tendencja do pozytywnych lub negatywnych zachowań wobec obiektu) oraz jakie emocje wzbudzają zjawiska finansowe (jest to element emocjonalny postawy, uczuciowo-oceniający). Tylko kompleksowe, pozytywne ukształtowanie wszystkich tych trzech elementów pozwala na prawidłowe, świadome poruszanie się w świecie finansów. Jeśli dziecko nie może otrzymać dodatkowych wyjaśnień, może nie zrozumieć niektórych przenośni zastosowanych w treści. Tutaj ujawnia się ogromna rola rodziców, którzy powinni być gotowi na ewentualne dodatkowe wyjaśnienia. Jednak przykład bohaterów książkowych w przypadku małych dzieci jest zazwyczaj wystarczająco przemawiający do wyobraźni.

Zróznicowanie kompetencji poznawczych i emocjonalnych dzieci powoduje, że najtrudniej jest skonstruować przekaz skierowany do dzieci najmłodszych, nato-

⁶³⁰ M. Kaczmarczyk, *Edukacja finansowa w świetle badań empirycznych*, Stowarzyszenie Krzewienia Edukacji Finansowej, Gdynia 2010.

⁶³¹ M. Kupisiewicz, *Edukacja ekonomiczna dzieci*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa 2004, s. 130.

miast najprościej – do dzieci najstarszych (młodzieży). Widoczne jest to bardzo wyraźnie w ofercie publikacyjnej, w której przeważają książki dla dzieci szkolnych. W rzeczywistości największa potrzeba takiego kształcenia występuje wśród dzieci młodszych (przedszkolnych), które zazwyczaj nie potrafią jeszcze we własnym zakresie pozyskać informacji, a kluczowym sposobem uczenia się jest obserwacja zachowań innych osób (modelowanie), zazwyczaj członków rodziny. W sytuacji, gdy członkowie rodziny nie mają w tym zakresie dobrych schematów zachowań, może to ukształtować złe podstawy, które w późniejszym czasie trudno będzie zmienić.

Pewnym zagrożeniem wynikającym z edukacji nieformalnej poprzez literaturę popularną jest ryzyko uproszczeń i banalizowania tematyki finansowej. Natomiast w obliczu korzyści, jakie wynikają z tej formy edukacji oraz mając na uwadze możliwości percepcyjne dzieci, wydaje się ono niezbyt istotne.